

Центральноукраїнський національний технічний університет
Кафедра історії, археології, інформаційної та архівної справи

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи

Андрій КИРИЧЕНКО

«30» серпня 2024 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Спеціальні історичні дисципліни

Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	032 Історія та археологія
Освітня програма	Історія та археологія
Факультет	Економічний

Кропивницький - 2024

Робоча програма навчальної дисципліни «Спеціальні історичні дисципліни» для здобувачів першого освітнього рівня «бакалавр» спеціальності 032 «Історія та археологія».

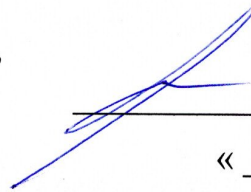
Укладачі: Микола Ніколаєв, доцент кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи, доктор історичних наук;

Олена Коломієць, доцент кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи, кандидат педагогічних наук, доцент.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи.

Протокол № 1 від 29 серпня 2024 року.

Завідувач кафедри історії, археології,
інформаційної та архівної справи

Василь ОРЛИК

« ___ » _____ 2024 р.

Декан економічного факультету

Наталія ШАЛІМОВА

« ___ » _____ 2024 р.

Ніколаєв М. І.
ЦНТУ, 2024 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь спеціальність, програма, рівень знань, освітня освітній	Характеристика навчальної дисципліни	
		Денна форма навчання	
Кількість кредитів – 6	Галузь знань: 03 Гуманітарні науки	Професійної підготовки	
	Спеціальність: 032 «Історія та археологія»		
Загальна кількість годин – 180	Освітня програма: Історія та археологія	Рік підготовки:	
		1-й	1-й
		Семестр	
		1-й (90 год.)	2-й (90 год.)
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3/3 самостійної роботи студента – 2,5/2,5	Освітній рівень: бакалавр	Лекції	
		24 год.	24 год.
		Практичні	
		24 год.	24 год.
		Самостійна робота	
		42 год.	42 год.
		Вид контролю:	
		залік	іспит

Мова навчання: **українська.**

2. Мета викладання дисципліни

3.

Мета викладання дисципліни: формування системи знань про наукові дисципліни, що вивчають певні види або окремі сторони форми і змісту історичних джерел, на основі яких історична наука будує свої висновки.

Предметом вивчення даного курсу є система спеціальних історичних дисциплін, закономірності й особливості їх розвитку та використання в історичних дослідженнях.

Завдання вивчення дисципліни:

- ознайомлення студентів із системою, комплексом спеціальних історичних дисциплін, а також основами сучасних підходів до їх вивчення;
- визначення особливостей історичних джерел;
- виявлення специфічних методик і технічних прийомів з метою вирішення завдань наукової критики історичних джерел;
- формування критичного ставлення до історичного джерела;
- зацікавлення студентів в поглибленні знань зі спеціальних історичних дисциплін.

2. Результати навчання

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен набути таких компетентностей:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

ЗК 6. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

Спеціальні компетентності:

СК 3. Усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією.

СК 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

СК 5. Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти тощо).

СК 7. Здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історико-культурної спадщини.

СК 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.

СК 12. Здатність робити відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів, організувати археографічну діяльність,

роботу в архівах та музеях, державних наукових та науково-дослідних установах у відповідності з прийнятими правилами та нормами.

СК 13. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання у сфері економічних аспектів історичного розвитку, нумізматики та історії грошового обігу

Програмні результати навчання:

ПРН 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

ПРН 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.

ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.

ПРН 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.

ПРН 9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.

ПРН 12. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.

ПРН 15. Вміти використовувати знання у сфері економічних аспектів історичного розвитку, нумізматики та історії грошового обігу.

Соціальні навички (soft-skills):

Здатність здійснювати професійну комунікацію, ефективно пояснювати і презентувати матеріал.

Здатність бути критичним та самокритичним. Здатність критично сприймати та аналізувати чужі думки й ідеї, шукати власні шляхи розв'язання проблеми.

Здатність генерувати нові науково-теоретичні та практично спрямовані ідеї (креативність).

Здатність діяти соціально, відповідально та свідомо.

3. Політика курсу та академічна доброчесність

Очікується, що здобувачі вищої освіти будуть дотримуватися принципів академічної доброчесності, усвідомлювати наслідки її порушення.

Під час організації освітнього процесу в Центральноукраїнському національному технічному університеті здобувачі вищої освіти, викладачі та адміністрація діють відповідно до: Положення про організацію освітнього процесу http://www.kntu.kr.ua/doc/doc/The_provisions_of_company_profile.pdf; Положення про організацію вивчення вибіркового навчальних дисциплін та формування індивідуального навчального плану ЗВО <http://www.kntu.kr.ua/doc/doc/vibir.pdf>; Кодексу академічної доброчесності ЦНТУ <http://www.kntu.kr.ua/doc/dobro.pdf>.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Система спеціальних історичних дисциплін

Предмет і завдання курсу.

Суть поняття "спеціальні історичні дисципліни".

Роль спеціальних історичних дисциплін у розвитку історичної науки.

Практичне застосування спеціальних історичних дисциплін.

Структура спеціальних історичних дисциплін як підсистеми історичної науки. Міждисциплінарні зв'язки.

Тема 2. Історія розвитку спеціальних історичних дисциплін

Зв'язок розвитку спеціальних історичних дисциплін з історичною практикою.

Витоки та початковий етап розвитку спеціальних історичних знань.

Розробка теоретичних основ джерелознавства.

Тенденції розвитку спеціальних історичних дисциплін на сучасному етапі.

Тема 3. Джерелознавство як комплексна історична спеціальна дисципліна

Предмет і завдання джерелознавства.

Суть поняття "історичне джерело". Класифікація джерел.

Історія розвитку джерелознавчих знань.

Основні етапи джерелознавчих досліджень.

Методика роботи з історичними джерелами.

Тема 4. Історична хронологія

Предмет і завдання історичної хронології. Становлення історичної хронології як окремої науки.

Поняття часу, основні системи його обчислення та обліку.

Календарі Давнього Світу.

Календарі країн Європи, Далекого Сходу, Північної та Південної Америки.

Календарі давніх слов'ян. Календарні системи Київської Русі.

Розвиток системи вимірювання часу.

Методика переведення дат на сучасне літочислення.

Вічні календарі та визначення дат тижня.

Тема 5. Картографія історична

Предмет вивчення історичної картографії. Карти як історичне джерело.

Елементи та умовні позначки історичних карт.

Картографія Давнього Світу.

Картографія Давньої Греції та Риму.

Картографія часів Середньовіччя.

Картографія епохи Відродження та Нового часу. Видатні картографи.

Розвиток картографії в Україні. Розробка методики вивчення та використання старих карт.

Тема 6. Географія історична

Предмет і завдання географії історичної, її особливості. Зв'язок географії історичної з іншими історичними дисциплінами.

Об'єкти дослідження історичної географії.

Становлення і розвиток історичної географії.

Вивчення історичної географії окремих українських міст і територій.

Тема 7. Демографія історична

Поняття про демографію.

Предмет і завдання демографії історичної.

Історія виникнення і розвитку демографії як науки. Погляди вчених Стародавнього часу на демографічні проблеми. Розвиток науки про народонаселення у період Середньовіччя. Розвиток демографії у період Нового часу. Сучасні демографічні дослідження. Розвиток демографії в незалежній Україні.

Джерела вивчення відтворення населення.

Методика демографічних досліджень.

Тема 8. Ономастика, топоніміка, антропоніміка

Предмет і завдання історичної ономастики.

Методи ономастичних досліджень.

Принципи топоніміки.

Класифікація топонімів.

Предмет і завдання антропоніміки.

Історія власних імен.

Тема 9. Генеалогія

Предмет вивчення генеалогії. Зв'язок генеалогії з іншими історичними дисциплінами.

Генеалогічні джерела.

Становлення і розвиток генеалогії як історичної дисципліни.

Методика та основні етапи генеалогічних досліджень (генеалогічне дерево, таблиці, поколінний розпис).

Тема 10. Геральдика

Предмет вивчення геральдики. Зв'язок геральдики з іншими історичними дисциплінами.

Походження гербів. Основні положення теорії геральдики. Геральдичні правила.

Геральдичні і негеральдичні фігури. Геральдичні фарби, метали, емалі. Шоломи та корони. Клейноди, мантія, намета, щитотримачі, девіз.

Сучасні герби країн Європи, Азії, Африки, Північної та Південної Америки.

Походження гербу України-Русі. Історичні герби земель і міст України.

Тема 11. Символіка та емблематика

Роль, місце та значення символів і емблем у суспільному житті

Система символічних та емблематичних знаків.

Визначення понять "символ" та "емблема". Види символів та емблем, їх розшифрування та читання.

Сучасна міжнародна символіка й емблематика.

Українська національна і державна символіка.

Тема 12. Вексилологія

Предмет і завдання вексилології.

Основні правила створення прапорів.

Види прапорів та їх використання.

Прапори Давнього Світу. Знамена Середньовіччя. Прапори лицарських орденів. Штандарти європейських монархій.

Відбиття релігійної символіки та кольорів світових релігій на прапорах сучасних держав. Прапори сучасних держав Європи, Америки, Азії та Африки.

Історія українського прапорництва. Державний прапор України.

Тема 13. Літописознавство. Мемуаристика

Предмет вивчення літописознавства. Літопис як історичне джерело.

Становлення і розвиток літописання.

Сучасні методи вивчення пам'яток літописання.

Предмет і завдання мемуаристики.

Різновиди мемуарів.

Мемуари в українській літературі.

Тема 14. Історична метрологія

Предмет і завдання історичної метрології.

Становлення метрології як наукової дисципліни.

Міри Київської Русі і періоду феодальної роздробленості.

Метрологія XVI– XVII ст..

Виникнення і запровадження десяткової метричної системи мір.

Українські народні міри.

Сучасна система вимірів в Україні.

Тема 15. Текстологія

Поняття про текстологію.

Предмет вивчення текстології. Зв'язок текстології з іншими історичними дисциплінами.

Основний метод текстології. Вимоги до дослідження текстології.

Розвиток текстології в Україні та Росії.

Завдання сучасної текстології.

Тема 16. Іконографія

Об'єкт і предмет іконографії.

Становлення і розвиток іконографії.

Мініатюри як історичне джерело, їх форми та види.

Граверне мистецтво.

Книжкова ілюстрація.

Портрет як документ історії.

Тема 17. Палеографія

Предмет і завдання палеографії. Зв'язок з іншими історичними науками.

Становлення палеографії як наукової дисципліни.

Основні прийоми та методи палеографічних досліджень.

Виникнення писемності. Основні типи письма.

Основні етапи розвитку письма.

Тема 18. Кирилівське письмо та його розвиток.

Виникнення слов'янської писемності.

Перші слов'янські азбуки.

Етапи розвитку графіки кирилівського письма. Устав. Півустав. Скоропис.

В'язь. Тайнопис.

Водяні знаки (філіграні) на папері.

Тема 19. Матеріали та знаряддя письма.

Основні матеріали письма.

Історія використання знарядь письма.

Оздоблення рукописів.

Види орнаменту. Мініатюра.

Тема 20. Дипломатика

Поняття про дипломатику.

Предмет і завдання дипломатики.

Становлення і розвиток дипломатики як історичної дисципліни.

Поняття історичного акту.

Дипломатичне дослідження документів. Особливості дипломатичного аналізу документів.

Тема 21. Археографія

Поняття про археографію. Предмет і завдання археографії. Місце археографії у системі сучасної історичної науки.

Становлення і розвиток археографії.

Історія розвитку української археографії.

Основні етапи підготовки документальних публікацій.

Класифікація археографічних видань.

Термінологічний апарат археографії.

Методика археографічної роботи.

Тема 22. Сфрагістика

Предмет і завдання сфрагістики.

Джерела сфрагістики.

Становлення сфрагістики, її розвиток як наукової дисципліни.

Основні положення сфрагістики.

Історія використання печаток, їх класифікація.

Сфрагістичний аналіз.

Тема 23. НумізMATИКА

Предмет і завдання нумізматики.

Джерела нумізматики та основні методи їх дослідження.

Становлення і розвиток нумізматики як історичної дисципліни.

Виникнення монет і грошового обігу.
 Монетні системи X – XX ст.
 Періодизація грошового обігу України.
 Нумізматичний аналіз.

Тема 24. Боністика

Предмет і завдання боністики.

Джерела боністики.

Виникнення і розвиток боністики як спеціальної історичної дисципліни.

Історія запровадження і розвитку паперових грошей.

Боністичний аналіз грошових знаків. Основні прийоми й методи боністичних досліджень.

Цінні папери: класифікація, види, взаємозв'язок.

Тема 25. Фалеристика

Предмет і завдання фалеристики.

Джерела фалеристики, основні методи їх досліджень.

Виникнення і становлення фалеристики як спеціальної історичної дисципліни.

Історія нагород та відзнак.

Історія становлення і розвитку української нагородної справи.

Сучасний стан української фалеристики.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем 1	Кількість годин				
	денна форма				
	усього	у тому числі			
		л	п	інд.	с.р.
2	3	4	5	6	
1-й семестр					
Тема 1. Система спеціальних історичних дисциплін	6	2			3
Тема 2. Історія розвитку спеціальних історичних дисциплін	6	2	2		3
Тема 3. Джерелознавство як комплексна історична спеціальна дисципліна	7	2	2		3
Тема 4. Історична хронологія	7	2	2		3
Тема 5. Картографія історична	6	1	2		3
Тема 6. Географія історична	6	1	2		3
Тема 7. Демографія історична	7	2	2		3
Тема 8. Ономастика, топоніміка, антропоніміка	7	2	2		3
Тема 9. Генеалогія	7	2	2		3
Тема 10. Геральдика	8	2	2		4
Тема 11. Символіка та емблематика	8	2	2		4
Тема 12. Вексилологія	8	2	2		4
Тема 13. Літописознавство. Мемуаристика.	7	2	2		3
Усього годин	90	24	24		42
2-й семестр					
Тема 14. Історична метрологія	8	2	2		4
Тема 15. Текстологія	7	2	2		3
Тема 16. Іконографія	7	2	2		3

Тема 17. Палеографія	8	2	2	4
Тема 18. Кирилівське письмо та його розвиток	7	2	2	3
Тема 19. Матеріали та знаряддя письма	7	2	2	3
Тема 20. Дипломатика	7	2	2	3
Тема 21. Археографія	7	2	2	3
Тема 22. Сфрагістика	8	2	2	4
Тема 23. НумізMATика	8	2	2	4
Тема 24. Боністика	8	2	2	4
Тема 25. Фалеристика	8	2	2	4
Усього годин	90	24	24	42

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1-й семестр		
1.	Історія розвитку спеціальних історичних дисциплін	2
2.	Джерелознавство як комплексна історична спеціальна дисципліна	2
3.	Історична хронологія	2
4.	Картографія історична	2
5.	Географія історична	2
6.	Демографія історична	2
7.	Ономастика, топоніміка, антропоніміка	2
8.	Генеалогія	2
9.	Геральдика	2
10.	Символіка та емблематика	2
11.	Вексилологія	2
12.	Літописознавство. Мемуаристика	2
Разом		24
2-й семестр		
1.	Історична метрологія	2
2.	Текстологія	2
3.	Іконографія	2
4.	Палеографія	2
5.	Кирилівське письмо та його розвиток	2
6.	Матеріали та знаряддя письма	2
7.	Дипломатика	2
8.	Археографія	2
9.	Сфрагістика	2
10.	НумізMATика	2
11.	Боністика	2
12.	Фалеристика	2
Разом		24
Усього годин		48

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1-й семестр		
1	Роль спеціальних історичних дисциплін у розвитку історичної науки	3

2	Процеси історичного пізнання та спеціальні історичні дисципліни	2
3	Система спеціальних історичних дисциплін, міждисциплінарні зв'язки	2
4	Становлення історичної хронології як окремої науки	2
5	Методика переведення дат з одних календарів на інші	2
6	Видатні картографи	3
7	Вивчення історичної географії окремих українських міст і територій	3
8	Завдання історичної демографії	2
9	Роль ономастики у вивченні історичного минулого	2
10	Історія власних імен	2
11	Роль генеалогії у вивченні історичних процесів	2
12	Основні етапи генеалогічних досліджень	2
13	Історичні герби земель і міст України	3
14	Українська національна і державна символіка	3
15	Прапори сучасних держав Європи	3
16	Державний прапор України	2
17	Літопис як історичне джерело	2
18	Різновиди мемуарів	2
	Разом	42
	2-й семестр	
1.	Метрична система Київської Русі	2
2.	Формування міжнародної системи мір	1
3.	Завдання сучасної текстології	1
4.	Мініатюри як історичне джерело	1
5.	Портрет як документ історії	1
6.	Основні прийоми та методи палеографічних досліджень	2
7.	Виникнення писемності	1
8.	Українські стародруки	2
9.	Скоропис як вид графіки в Східній Європі	2
10.	Основні матеріали письма	1
11.	Знаряддя письма	1
12.	Джерела сфрагістики	1
13.	Види сфрагістичних пам'яток Київської Русі	1
14.	Печатки Російської імперії	1
15.	Печатки доби козацької України	2
16.	Формулярний аналіз як провідний метод дипломатики	1
17.	Предмет і завдання археографії	1
18.	Нумізматична термінологія	2
19.	Монетна справа в античних містах Північного Причорномор'я	2
20.	Монети Київської Русі	2
21.	Монетний обіг в Україні XVI – XIX ст..	2
22.	Монети СРСР	2
23.	Монетна справа незалежної України	2
24.	Паперові гроші сучасних країн світу	2
25.	Паперові гроші на терені України	2
26.	Сучасні нагороди країн світу	2
27.	Українські національні нагороди	2
	Разом	42
	Усього годин	84

7. Індивідуальні завдання

Індивідуальна робота студентів є формою організації навчального процесу, яка передбачає створення умов для реалізації творчих можливостей студентів через індивідуально-спрямований розвиток їх здібностей, науково-дослідну роботу і творчу діяльність.

Індивідуальні завдання виконуються студентом самостійно і не входять у його тижневе аудиторне навантаження. Викладач контролює виконання індивідуального завдання на консультаціях, графік яких складається на кафедрі і затверджується завідувачем кафедри.

До індивідуальних завдань можна віднести наступні види навчальної діяльності: написання рефератів, виконання проблемно-пошукових завдань, оформлення звітів, підготовка до виступів на конференціях, участь в олімпіадах.

7.1 Тематика рефератів

1. Система спеціальних історичних дисциплін.
2. Роль спеціальних історичних дисциплін у розвитку історичної науки.
3. Міждисциплінарні зв'язки спеціальних історичних дисциплін.
4. Класифікація історичних джерел.
5. Методи наукової критики письмових джерел.
6. Діловодна документація як історичне джерело.
7. Формуляр середньовічного документа та його еволюція на українських землях.
8. Літописи як історичне джерело.
9. Давні літописи та літературні пам'ятки Київської Русі.
10. Мемуари як історичне джерело.
11. Карти як історичне джерело.
12. Законодавчі акти як історичне джерело.
13. Зародження писемності у східних слов'ян.
14. Предмет і завдання археографії.
15. Діяльність Київської археографічної комісії.
16. Предмет і завдання історичної хронології.
17. Типи календарів та принципи їх побудови.
18. Календарні свята України.
19. Календарні системи сучасних країн світу.
20. Історія введення григоріанського календаря в Росії і СРСР.
21. Картографія Давньої Греції та Риму.
22. Картографія Західної Європи часів географічних відкриттів.
23. Видатні картографи.
24. Предмет і завдання історичної географії.
25. Предмет і завдання вексилології.
26. Предмет і завдання генеалогії.
27. Предмет і завдання геральдики.
28. Українська міська геральдика.
29. Українська національна символіка: історія і сучасність.
30. Символіка українського козацтва.
31. Символіка Кіровоградщини.
32. Символи християнства.
33. Символи й емблеми сучасності.
34. Предмет і завдання дипломатики.
35. Предмет і завдання іконографії.
36. Предмет і завдання історичної метрології.

37. Розробка та впровадження міжнародної метричної системи.
38. Сучасна система вимірів в Україні.
39. Основні розділи ономастики.
40. Предмет і завдання топоніміки.
41. Походження та значення особових імен.
42. Імена та прізвища українців.
43. Методика аналізу матеріального носія та мови давніх документів.
44. Етапи розвитку української палеографії.
45. Зародження писемності у східних слов'ян.
46. Історія рукописної книги в Україні.
47. Мініатюра та орнамент рукописної книги Східної Європи.
48. Правила написання листів у XVIII – на початку XX ст.
49. Печатка як історичне джерело.
50. Напечатні зображення, їх символіка, зміст.
51. Специфіка засвідчення печатками в різні історичні періоди.
52. Українська сфрагістика на сучасному етапі.
53. Монети як історичне джерело.
54. Історія української гривні.
55. Колекціонування монет.
56. Історія виготовлення фальшивих монет.
57. Монети в побуті, традиціях, обрядах.
58. Паперові гроші: історія виникнення та функціонування..
59. Українські державні нагороди.
60. Ордени і медалі сучасних країн світу.

8. Методи навчання

При вивченні навчальної дисципліни використовуються, перш за все, традиційні методи навчання. Це:

- **словесні** (розповідь, пояснення, лекція та їхні різновиди, які використовуються з метою повідомлення студентам нових знань, пояснення порядку виконання тих чи інших дій, ознайомлення з новими фактами, подіями тощо);

- **наочні** (показ та його різновиди: ілюстрування, демонстрування, що являють собою сукупність прийомів, дій і засобів, за допомогою яких а студентів створюється наочний образ предмета, котрий вивчається, формується конкретне уявлення про нього);

- **практичні** (правила, практичні роботи та інші, суть яких полягає в застосуванні отриманих знань під час вирішення практичних завдань);

- **методи контролю і самоконтролю** (допомагають виявленню рівня реальних досягнень студентів у навчанні, надають дидактичному процесові логічної, змістової, організаційної і методичної завершеності).

Колективну навчально-пізнавальну роботу й активний взаємозв'язок викладачів і студентів забезпечують *бесіда, мозкова атака, інтелектуальна розминка, дискусія* тощо. Ці методи використовуються при проведенні семінарських занять для наукового пошуку певної навчальної проблеми і шляхів її ефективного розв'язання.

9. Контроль знань

Види контролю: поточний, рубіжний, підсумковий.

Методи контролю: спостереження за навчальною діяльністю здобувачів, усне опитування, письмовий контроль, тестовий контроль.

Форма підсумкового контролю: перший семестр – залік; другий семестр – іспит.

Рубіжний контроль успішності здобувачів вищої освіти проводиться під час проведення всіх видів аудиторних занять з усіх дисциплін в середині семестру та за тиждень до закінчення семестру.

Максимально загальна кількість балів, виділених для оцінки результатів під час одного рубіжного контролю робочою програмою навчальної дисципліни, при семестровому підсумковому контролі: у формі заліку – складає 50 балів; у формі іспиту – складає 30 балів.

Семестровий залік проводиться на останньому занятті, до початку заліково-екзаменаційної сесії. Оцінка здобувачам вищої освіти вище 60 балів може виставлятися без виконання ними підсумкової залікової роботи. В такому разі виставлення оцінки підсумкового семестрового контролю не передбачає обов'язкової присутності здобувача вищої освіти на заліку. У разі, якщо сума рейтингових балів менша ніж 60, але виконані умови допуску до семестрового контролю, здобувач вищої освіти виконує на останньому за розкладом занятті залікову контрольну роботу. За бажанням здобувач вищої освіти має право на виконання залікової контрольної роботи з метою підвищення кількості балів, які були набрані ним протягом семестру.

Оцінку підсумкового семестрового контролю у формі іспиту становить сума балів за результатами рубіжних контролів та балів, набраних здобувачем вищої освіти при складанні семестрового іспиту. Загальна кількість балів, виділених на проведення семестрового іспиту робочою програмою навчальної дисципліни, складає 40 балів. Кількість балів, одержана здобувачем вищої освіти на іспиті, додається до результатів рубіжних контролів, що разом складає оцінку знань здобувача вищої освіти з навчальної дисципліни за 100-бальною шкалою та переводиться в оцінку за шкалою ЄКТС і національною шкалою («Відмінно», «Добре», «Задовільно», «Незадовільно»).

Рівень знань здобувачів вищої освіти за національною шкалою відповідає таким критеріям:

«відмінно» – здобувач вищої освіти досконало засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповіді, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;

«добре» – здобувач вищої освіти добре засвоїв теоретичний матеріал, аргументовано викладає його, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного матеріалу;

«задовільно» – здобувач вищої освіти, в основному, володіє теоретичними знаннями з навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;

«незадовільно» – здобувач вищої освіти не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, наукове мислення відсутнє, практичні навички не сформовані.

**Відповідність шкали оцінювання ЄКТС
національній системі оцінювання в Україні та ЦНТУ**

Оцінка за шкалою ЄКТС	Визначення	Оцінка		
		За національною системою (іспит, диференційований залік, курсова робота, проект, практика)	За національною системою (залік)	За системою ЦНТУ
A	ВІДМІННО – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5 (відмінно)	Зараховано	90 – 100
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	4 (добре)	Зараховано	82 – 89
C	ДОБРЕ – загалом правильна робота з певною кількістю грубих помилок			74 – 81
D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3 (задовільно)	Зараховано	64 – 73
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії			60 – 63
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перекладати	2 (незадовільно)	Не зараховано	35 – 59
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота			1 – 34

Критерії та засоби оцінювання

Критерії оцінювання знань і вмінь здобувачів визначені Положенням про організацію освітнього процесу в ЦНТУ (с. 28–35). <http://surl.li/dfetv>

10. Методичне забезпечення

1. Спеціальні історичні дисципліни. Методичні рекомендації до вивчення дисципліни для бакалаврів напряму 032 «Історія та археологія» / Укладачі: Ніколаєв М. І., Коломієць О. Б., Головата О. О. Кропивницький: ЦНТУ, 2024.

11. Рекомендована література з курсу

Основна література

- Бондаренко Г. Спеціальні історичні дисципліни: навч. посіб. / Східноукраїнський національний університет ім. Лесі Українки, Центр дослідів Волині при СНУ ім. Лесі Українки, кафедра документознавства і музейної справи. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. 424 с.
- Войнаровський А. В. Вступ до спеціальних історичних дисциплін: на допомогу студентам / А. В. Войнаровський. Вінниця, 2009.
- Воронов В. Спеціальні історичні дисципліни: підручник / В. Воронов; Мін-во освіти і науки України, Дніпров. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпро: Ліра, 2019. 160 с.
- Горохівський П. І. Спеціальні історичні дисципліни: курс лекцій: навчальний посібник для студентів денної форми навчання. Умань: РВЦ «Софія», 2010. 268 с.
- Лобко . В. Спеціальні історичні дисципліни: конспект лекцій / укладач Н. В. Лобко. Суми: Сумський державний університет, 2021. 219 с.
- Спеціальні історичні дисципліни / автор-укладач Г. М. Маринченко. Миколаїв: МНУ, 2018. 160 с.
- Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. Н. Войцехівська (кер. авт. кол.), В. В. Томазов, М. Ф. Дмитрієнко та ін. / НАН України. Інститут історії України. К.: Либідь, 2008. 520 с.

8. Яременко М. Спеціальні історичні дисципліни: навч. посіб для студ. іст. спец. / М. Яременко. К.: Аграр-Медіа Груп, 2010. 197 с.

Додаткова література

9. Братко О. Уявлення про світобудову та її відображення в українській національній символіці / О. Братко. К., 1990.
10. Войтович Л., Целуйко О. Генеалогія: навч. посіб. / Л. Войтович, О. Целуйко. Львів, 2008.
11. Гавриленко В. О. Українська сфрагістика / В. О. Гавриленко. К., 1977.
12. Гавриленко В. Шлях до сфрагістики / В. Гавриленко. Київ – Львів, 2014.
13. Гальченко О. М. Основи східнослов'янських рукописних книг та стародруків в Україні / О. М. Гальченко. К., 2005.
14. Герасимчук В. А., Нечипоренко А. Ф. Антропоніми: історія і сучасність: навч. посіб. / В. А. Герасимчук, А. Ф. Нечипоренко. Кам'янець-Подільський, 2002.
15. Герб // Енциклопедія Українознавства. Т. 1. Львів, 1993.
16. Гломозда К., Павловський О. Українська національна символіка: походження, традиції, доля / К. Гломозда, О. Павловський. К., 1989.
17. Голиш Г. М. Основи нумізматики: навч. посіб. / Г. М. Голиш. Черкаси, 2006.
18. Гречило А. Українська міська геральдика / А. Гречило. Київ–Львів, 1998.
19. Гречило А. Українська територіальна геральдика / А. Гречило. Львів, 2010.
20. Гречило А., Савчук Ю. та ін. Герби міст України (XIV – XX ст.) / А. Гречило, Ю. Савчук. К.: Брама, 2001. 399 с.
21. Гроші в Україні: факти і документи. К.: ARC-UKRAINE, 1998. 454 с.
22. Дашкевич Я. Р. Територія України на картах XIII – XVIII ст. / Я. Р. Дашкевич. *Історичні дослідження: Вітчизняна історія*. Вип. 7. К., 1981.
23. Дашкевич Я. Р. Середньовічні карти України в дослідженнях кінця XVIII – початку XIX ст. / Я. Р. Дашкевич. *Історичні дослідження: Вітчизняна історія*. Вип. 11. К., 1985.
24. Журба О. І. Київська Археографічна комісія 1843 – 1921 рр. / О. І. Журба. К., 1993.
25. Згурець Г. Про герб війська Запорозького / Г. Згурець. *Армія України*. 1997. 2 вересня.
26. Ілюстрований бібліографічний покажчик з української сфрагістики. К., 2015.
27. Історична хронологія. Календарні системи світу: навч. посіб. із спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін (для студентів істориків соціально-гуманітарного факультету КМПУ імені Б. Д. Грінченка / автор-укл. О. О. Тарасенко. К.: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2004. 72 с.
28. Історичне джерелознавство. К., 2002.
29. Календар історичних дат. 1993. Українська геральдика. Львів, 1992.
30. Кісь Я. П. Палеографія: навч. посіб. / Я. П. Кісь. Львів: Вища школа, 1975.
31. Климишин І. А. Календар. Хронологія / І. А. Климишин. Івано-Франківськ: Гостинець, 2002. 232 с.
32. Коваль А. П. Знайомі незнайомці : походження назв поселень України / А. П. Коваль. К.: Либідь, 2001. 310 с.
33. Козуля О. Я. Національна символіка України / О. Я. Козуля. К., 1992. 23 с.
34. Корнятич Г. Герб – символ роду, народу і держави / Г. Корнятич // *Час/ Time*. 1998. 5.11.2003.
35. Котляр М. Ф. Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV – XVIII ст. / М. Ф. Котляр. К., 1981. 240 с.
36. Кремптон І. Прапори: пер. з англ. / І. Кремптон. К.: Махаон – Україна, 1998. 32 с.
37. Кріль М. Основи палеографії / М. Кріль. К., 1995.
38. Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинської держави / О. Купчинський. Львів, 2004. 1034 с.

39. Купчинський О. А. Хронологія історична [Електронний ресурс]. *Енциклопедія історії України*: Т. 10: Т-Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: Наукова думка, 2013. 688 с.
40. Кучерук О. Державна символіка: від VI ст. до 90-х XX ст. / О. Кучерук. *Рідна школа*. 1993. № 6.
41. Логвин Г. З глибин: гравюри українських стародруків XVI – XVIII ст. / Г. Логвин. К., 1990.
42. Логвин Г. З глибин: давня книжкова мініатюра XI – XVIII ст. / Г. Логвин. К., 1974.
43. Лоза Ю. Українська символіка в геральдиці італійських військових частин / Ю Лоза. *Пам'ятки України*. 2001. № 1-2.
44. Махорін Г. Л. Основи демографії. Курс лекцій / Житомир: Волинь, 2009. 96.
45. Мацюк О. Я. Історія українського паперу / О. Я. Мацюк. К., 1994. 186 с.
46. Мацюк О. Я. Папір та філіграні на українських землях (XVI – початок XX ст.) / О. Я. Мацюк. К.: Наукова думка, 1974. 295 с.
47. Мацюк О. Я. Філіграні архівних документів України XVIII – XX ст.. / О.Я. Мацюк. К., 1992. 352 с.
48. Методичні рекомендації до організації навчальної (дослідницької) практики зі Спеціальних історичних дисциплін / уклад. О. В. Маркевич. Житомир: вид. ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 40 с.
49. Міри. Енциклопедія українознавства. Львів. 1994. 4. С. 1581–1582.
50. Німчук В. В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською українською редакції / В. В. Німчук. К., 1995.
51. Павлишин О. З історії впровадження григоріанського календаря в церковне життя українців: календарна реформа єпископа Григорія Хомишина. *Україна модерна*. Київ-Львів: Критика, 2002. Ч. 7. С. 7-68.
52. Панасенко В. В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. / В. В. Панасенко. К.: Наукова думка, 1974. 112 с.
53. Панченко В. Герби міст України – енциклопедія народного буття / В. Панченко. *Вісник НАН України*. 1998. № 1-2.
54. Пастернак О. Пояснення тризуба, герба Великого Київського князя Володимира Святого / О. Пастернак. К., 1991.
55. Перехрест О. Історична хронологія / О. Перехрест. Черкаси: Відлуння, 2004. 144 с.
56. Ровенчак І., Симутіна А. Перші етнічні карти українських земель XIX ст. / І. Ровенчак, А. Симутіна. *Пам'ятки України*. 1992. № 1.
57. Романцов В. О. Історична демографія України XVIII – початку XXI ст.: спецкурс для студ. вищ. навч. закл. Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 2010. 159 с.
58. Румянцева В. Історія, карбована в гербах (про походження гербів українських міст) / В. Румянцева. К.: Знання, 1987. 167 с.
59. Савчук Ю. Вексилологія. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Інститут історії України НАН України. К.: Наукова думка, 2003, Т. 1: А-В. 688 с.
60. Семотюк Я. Українські військові відзнаки / Я. Семотюк. Торонто, 1991.
61. Сергійчук В. Національна символіка України / В. Сергійчук. К., 1992.
62. Скуратівський В. Т. Місяцелік. Український народний календар / В. Т. Скуратівський. К., 1992.
63. Сокольський А. А. Національна символіка України / А. А. Сокольський. Запоріжжя, 1993.
64. Сокирко О. Г. Українська кирилична палеографія XI – XVIII ст.: навч. посіб. / О. Г. Сокирко. К., 2016.
65. Сухомлин Н. Питання антропоніміки в українській мові: навч. посіб. / Н. Сухомлин. Дніпропетровськ, 1975.

66. Тарасенко О. О. Історична хронологія. Календарні системи світу: навчальний посібник зі спеціальних (допоміжних) дисциплін (для студентів-істориків соціально-гуманітарного факультету КУ ім. Б. Д. Грінченка. О. О. Тарасенко. К., 2004. 72 с.
67. Томазов В. Генеалогія козацько-старшинських родів: історіографія та джерела (друга половина XVII – початок XXI ст.) / В. Томазов. К., 2006.
68. Худаш Л. М. З історії української антропоніміки / Л. М. Худаш. К., 1977.
69. Чечнев Б. Про символіку і символ відродження України / Б. Чечнев. *Віче*. 1996. № 12.
70. Шевченко В. Ф. Археографія у зв'язках із спеціальними історичними дисциплінами. *Українська археографія: сучасний стан та перспективи розвитку*. К., 1988.
71. Шукова Е. Тварини і рослини в геральдиці / Е. Шукова. *Біологія і хімія в школі*. 1998. № 4.
72. Шуст Р. Нумізмати́ка: історія грошового обігу та монетної справи в Україні: навч. посіб. / Р. Шуст. К., 2007.
73. Шуст Р. Нумізмати́ка українських земель / Р. Шуст. Львів, 1998.
74. Якимович Б. До питання про українську національну символіку / Б. Якимович. *Пам'ятки України*. 1989. № 3. С. 44–47.

Інформаційні ресурси

www.litopys.org.ua

www.histoty.org.ua

www.uht.org.ua

<http://sigillum.com.ua>

<https://www.deepl.com/uk/translator> - Deepl Перекладач

<https://historytimelines.co/timeline/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0>

<https://www.historypin.org/en/>

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри історії, археології, інформаційної та архівної справи.

Протокол № 1 від 29 серпня 2024 року.